

INGLIZ TILIDAGI ARABIY O‘ZLASHMALARGA DOIR NAZARIY QARASHLAR

Ergashova Muxlisa To‘lqin qizi

*Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi ARM bo‘limi ilmiy
xodimi, Termiz iqtisodiyot va servis universiteti Xorijiy til va
adabiyoti fakulteti magistranti*

THEORETICAL CONSIDERATIONS OF ARABIC VARIANTS OF ENGLISH

Ergashova Mukhlisa Tulkin kizi

*Scientific researcher at the Information Resource Center
department of the Imam Termizi International scientific research
Center, Master’s student at the Faculty of Foreign Languages and
Literature of Termez University of Economics and Service*



E-mail:

ergashovamuxlisa97@gmail.com

[https://orcid.org/
0000-0003-0353-7455](https://orcid.org/0000-0003-0353-7455)

Annotatsiya: Ushbu maqola arab tilidan ingliz tiliga o‘zlashgan so‘zlarning tahliliga bag‘ishlangan bo‘lib, unda ingliz va arab tilshunoslarining har ikki til nuqtai nazarida “o‘zashma so‘zlari” atamasi va ingliz tilidagi arabcha qarz so‘zlari miqdori to‘g‘risida turli qarama-qarshi qarashlar bilan boshlanadi. Shuningdek, Eski ingliz tilidagi ilk arabcha so‘zlardan to‘so‘nggi o‘n yilliklardagi bir nechta so‘zlar tarixini ko‘rib chiqish hamda arab tilidan ingliz tiliga qarz olish bilan bog‘liq bo‘lgan omillar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zlashma so‘zlar, arab tili, ingliz tili, qarz so‘zlar.

Аннотация: Это статья о арабо-английских заимствованиях, которая начинается с противоположных взглядов английских и арабских лингвистов на термин «заимствования» и количество арабских заимствований в английском языке. Затем следует обзор истории нескольких слов, от самых ранних арабских слов в древнеанглийском языке до последних десятилетий, с акцентом на факторах, связанных с заимствованиями из арабского языка в английский язык.

Ключевые слова: заимствованные слова, арабский язык, английский язык, заимствованные слова.

Abstract: This is a survey article of the English loan words from Arabic language. The article begins with different conflicting views regarding the term “loan words” and the amount of the Arabic loan words in English from both points of views the English and the Arab linguists’. Then, a historical preview from the first Arabic words in Old English till the latest few words in the last decades is displayed considering the factors involved in borrowing from Arabic to English.

Keywords: loan words, arabic, english language, borrow words.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION) Hech shubha yo‘qki, so‘zlarni o‘zlashtirish juda keng tarqalgan hodisa va hech bir til qarzga olingan so‘zlardan butunlay xoli emas [1]. Dunyo bo‘ylab insonlar 7000 ga yaqin tilda so‘zlashishadi. Aniqlanishicha, tillar aloqaga kirishganda, so‘zlarning qarzga olinganligi tufayli leksik buyumlarni bir tildan boshqa tilga o‘tkazishni taqozo qiladi [2].

Ingliz tili “cheksiz qarz oluvchi” sifatida Kristal tomonidan ta’riflangan [3]. Hozirgi zamondagi 120 dan ortiq tillar ingliz tilining so‘z boyligi manbalari bo‘lgan. Xuddi shunday, ingliz tilidagi mahalliy so‘zlar 30% ni tashkil etadi deydi Kleyn. Ushbu kichik songa qaramay, ular tez-tez ingliz tilida foydalaniladi. Bundan tashqari, bu so‘zlar keng leksik va sintaktik tuzilishga ega.

Savol. Quyidagi suhbatda nimalarni sezasiz?

- Would you like **coffee with sugar**, or with **syrup**, or **sherbet, lemon**, or **alcohol**?

- No, thanks. I'd rather sit on the **divan**, in the **alcove**, and read the **magazine** about the Arsenal football match in **Gibraltar**.

Javob: Yuqoridagi barcha otlar arab tilidan olingan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS)

Tillarning boshqa tillardan soʻzlarni qarzga olishi juda oddiy holat hisoblanadi. Til boshqa tillardan soʻzlarni olganda, bu — “yangi kelganlar” odatda qarz olish yoki oʻzlashma soʻzlari deb ataladi. Baynon maʼlumotlariga koʻra, bu termin nemis “lehnwort” oʻzlashmasining tarjimasidir. Holbuki, AbdelRahman bu atama notoʻgʻri va qoniqarsiz deb hisoblaydi, ammo u Banyon bilan doner tili qarzga olingan soʻzini qaytarib olmaydi, degan fikrga qoʻshilmaydi.

Taylor oʻzining “*Arabic Words in English*” kitobida ingliz tili arab tilidan mingga yaqin soʻzni qarzga olganini va bu soʻzlardan minglab hosilalar vujudga kelganini taʼkidlaydi. AbdelRahman ushbu kitobga asoslanib, 1205-yilda “*Oxford English Dictionary*” lugʻati maʼlumotlariga koʻra ingliz tiliga kiritilgan arabcha “habl” “arqon” soʻzining angliyalashgan shakli boʻlgan “cable” soʻzi oʻzining yangi shaklida qaytarib olinganini taʼkidlaydi [3].

Ingliz tilining leksik qatlamini oʻrganish jarayoni ancha yillardan buyon tilshunoslar eʼtibori markazida boʻlib, undagi boshqa turli, jumladan, arab tilidan kirib kelgan oʻzlashmalar haqida koʻplab ingliz tilshunoslari, qolaversa, arab tilshunoslari Abdel Rahman, Abu Gʻoush tomonidan ham oʻrganilib kelinmoqda.

Ushbu maqolani yozishda ilmiy taqiqotning tilshunoslik fanlarida qoʻllaniladigan analiz, sintez, qiyoslash va chogʻishtirish, tahlil kabi metod va usullaridan keng foydalanilgan.

МУХОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Fromkin soʻzlarni qarz olish, ayniqsa, qarz beruvchi til boshqa tilga yangi soʻzlar yoki morfemalar qoʻshishini muhimdir, deb hisoblaydi. Qarzga olingan soʻzning talaffuzi koʻpincha qarz oluvchi tilning fonologik tizimiga mos kelishi uchun oʻzgartiriladi. Qarzga olingan soʻz, albatta, manba tilida qoladi, shuning uchun uning qaytishiga hojat yoʻq. Ngom shuningdek,

soʻzlashuvchilar baʼzan biror fikr yoki tushunchani ifodalashlari uchun oʻz tilida boʻlmagan soʻzlarni qarzga olishlarini aytib oʻtgan [4].

Taxminlarga koʻra, oʻzlashtirishning asosiy sababi yangi joylar, narsa va tushunchalar uchun yangi soʻz boyligi yoki leksik buyumlarni olish zaruratidir. Langacker mavjud soʻzlarni boshqa tildan qarzga olish, uni yaratishdan koʻra osonroq ekanini taʼkidlaydi. Soʻzlarni qarzga olish yoʻlida madaniy taʼsir muhim oʻrin tutadi. Bu arab tilidagi “kilovatt va telefon” kabi koʻplab ingliz tilidagi soʻzlar bilan aniq namoyon boʻladi. Ingliz tilidagi arabcha soʻzlarning katta qismi ilm-fan sohasi bilan bogʻlangan. Bu — “zero, algebra, alcohol, nadir, cipher” kabi soʻzlarda aniq namoyon boʻladi. Bu soʻzlar Langacker aytganidek, oʻrta asrlarda matematika va ilm-fandagi arab tilining naqadar taʼsiri kuchli ekanligini isbotlaydi [5]. Bu nuqtayi nazarni Sapir qoʻllab-quvvatlaydi, u madaniyat tufayli ijobiy taʼsir koʻrsatgan faqat beshta til borligini aytadi. Ular klassik xitoy tili, sanskrit, arab, yunon va lotin tillaridir. Ingliz tili boshqa tillardan koʻplab soʻzlarni oʻzlashtirgan tillardan biri sanaladi.

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ/ RESULTS)

Shiplely daʼvo qilishicha, boshqa tillardan qarz olishning eng muhim omili boshqa tillar bilan aloqa qilish davrida soʻzlarni avtomatik ravishda uzatilishidir. Ingliz tili foydalanuvchilari boshqa odamlar bilan muloqot qilishda ongsiz ravishda boshqa tillardagi soʻzlarni qabul qilishlari va moslashtirishlari tabiiy hodisa. Shunisi eʼtiborga loyiqliki, arab tilidan oʻzlashtirilgan inglizcha soʻzlarni izlashga bagʻishlangan maʼlumotnomalar kam uchraydi. Bu kitoblarning aksariyati eng soʻnggisi qirq yil muqaddam inglizlar arab tilidan qarz olgani haqidagi maʼlumot yetib kelgan. Soʻnggilardan biri Jeyms Peters va Xaveb Salloumning “*Arabic Contributions to the English Vocabulary*” kitobidir. Yana ikkita foydali sarlavha: Mary S. Serjeantson tomonidan *A History of foreign words in English* va Uolt Taylorning *Arabic words in English*.

Serjeantson arab tilining ingliz tiliga haqiqiy guvoh boʻlgan shaxs sifatida qaralgan, u arab tilidan ingliz tiliga juda koʻp soʻzlar oʻzlashgani haqida bahs yuritgan. U ingliz soʻzlarni hisoblaganda, ingliz lugʻatlarida berilgan taxminan 3 ming soʻz arab tilidan bevosita yoki bilvosita oʻzlashganini aytgan. Boshqacha qilib aytganda, Professor Taylor arab

tilidagi mingga yaqin soʻz ingliz tiliga kirganini taʼkidlaydi; bu soʻzlarning uchdan ikki qismi kamdan-kam, qolgan uchdan bir qismi esa texnikdir. Natijada mingdan 260 tasi kundalik foydalanishda. Shuningdek, u “*Oxford English Dictionary*” lugʻatiga koʻra har bir soʻzning birinchi qoʻllanilish sanasini berdi. Arab olimi Abu Gʻoush esa, aksincha, ingliz tilida arab tilidan kirgan 10 mingta oʻzlashma soʻzlar borligini taʼkidlaydi, ammo hech biri bu soʻzlarning ingliz tilida ilk bor qoʻllanilgan sanasini yoki vaqtini nazarda tutmagan.

Tarixda koʻplab tilshunoslar, masalan, Kristal, Kempbell, Crowley, va boshqalar ingliz va arab tillari butunlay turli til oilalariga tegishli deb hisoblaydi: biri semit, ikkinchisi nemis tilidir. Aksincha, Jassem oʻz tadqiqotlarida bunday taksonomiyaga eʼtiroz bildirib, arab, ingliz va yevropa tillari bir xil tilning dialektlari boʻlib, ularning farqlari tabiiy va ehtimoliy sabablar tufayli fonetik, morfologik va semantik oʻzgarishlarga uchragan. U arab, ingliz va barcha evropa tillarini til oilalarining turli aʼzolari deb tasniflashni rad etadi. Lekin u arab tilini bunday tillardan yuqoriga qoʻyadi. Jassemning fikricha, leksik ildiz taʼlimoti oʻz nomini jahon tillarida soʻzlar oʻrtasidagi genetik munosabatlarni izlashda leksik ildizlardan foydalanishdan kelib chiqadi. Leksik darajada Jassem ingliz va yevropa tillarining arabcha kelib chiqishi boʻyicha oʻn toʻrtta tadqiqotni chop etdi. Masalan – son soʻzlari, umumiy diniy atamalar, “suv va dengiz” atamalari, “havo va olov” atamalari, oila atamalari va hokazolar.

Arab tili tarixiy hodisalar orqali ingliz tiliga koʻplab turli yoʻnalishlarga doir yuzlab soʻzlarni qoʻshgan. Ammo assimilyatsiya jarayonida lingvistik va fonetik cheklolar tufayli oʻzlashtirilgan soʻzlarini talaffuz qilishda baʼzi oʻzgarishlar sodir boʻladi. Baʼzi hollarda talaffuzning bu oʻzgarishi shu qadar qatʼiyki, asl soʻzlarni ajratib olish juda qiyin boʻlib qolgan.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Madaniyatlar oʻrtasidagi aloqa tillar oʻrtasida qarz olishga olib keladi. Vaqt oʻtishi bilan ingliz va fors tillari yaqin aloqada boʻldi. Aslida ingliz tilida yuzlab arabcha oʻzlashma soʻzlar mavjud. Ularning baʼzilari toʻgʻridan-toʻgʻri kirgan boʻlsa-da, baʼzilari fransuz, ispan yoki lotincha soʻzlar sifatida oʻzgartirilgan. Baʼzi hollarda inglizcha soʻz arabcha asli bilan bir xil boʻlsa-da,

baʼzilari tovush yoki maʼno jihatidan farq qiladi. Menimcha, argument ingliz tilidagi arabcha soʻzlarning koʻlami haqida. Mening nazarimda, bu doirani Abu Gʻoush juda boʻrttirib koʻrsatgan, chunki u hech qanday dalil yoki sana keltirmagan; Bundan tashqari, Serjanson va Taylor kabi baʼzilaridan tashqari, ingliz tilshunoslarining koʻpchiligi chuqur oʻrganishga eʼtibor bermaydilar. Soʻzlarni qarzga olish jarayoni ingliz va arab tillari oʻrtasida aloqada boʻlganda ikkala yoʻnalishda ham borishi mumkin. Biroq, koʻproq soʻzlar bir tomondan ikkinchisiga oʻtadigan assimetriya mavjud. Qarz berishning oldingi tarixiga asoslanib, qarz berish masalasiga taʼsir qiluvchi koʻplab omillar mavjud; bu omillar madaniy, ilmiy yoki siyosiy boʻlishi mumkin.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Jespersen, O. *Language: Its Nature and Development*. Routledge, Abingdon. 1992.
2. Kachru, B.B. *The speaking tree: A medium of plural canons*. In *Georgetown Round Table in Languages and Linguistics (GURT)*. – Washington, D.C.: Georgetown University Press, 1994.
3. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
4. Ngom, F. *Linguistic Borrowing as Evidence of the Social history of the Senegalese Speech Community*. *International Journal of Sociology of Language*, 158, 2002. – P. 37-51.
5. Langacker, R.W. *Language and its Structure*, New York. Harcourt Brace Jovanovich Inc. 1967.
6. Klein, E. *A comprehensive etymological dictionary of the English language: Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilisation and culture*. 1966. (Vol. 1). Elsevier Amsterdam.
7. AbdelRahman W. *A Critical Linguistical Study of Lexical Borrowing from Arabic to English*, King Saud Uni. 1989. Vol.3 Art (1), pp 33-66.